

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Майбородюк Наталя Дмитрівна

УДК 37.02:373.3(07)

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ
В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Криворізькому педагогічному інституті ДВНЗ «Криворізький національний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Штельмах Галина Борисівна,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
декан факультету іноземних мов.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кодлюк Ярослава Петрівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ярощук Лілія Григорівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
доцент кафедри педагогіки.

Захист відбудеться «27» березня 2014 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою (зала засідань) вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано «21» лютого 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена оновленням змісту початкової загальної освіти на засадах компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів у навчанні, пріоритетною метою якого є формування в учнів початкової школи ключової компетентності – вміння вчитися. Досягнення цієї мети можливе, якщо навчання молодших школярів буде свідомим та активним, а процес отримання знань – мотивованим й емоційно-забарвленим.

Питання формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи привертає увагу, оскільки, як засвідчує шкільна практика, основним важелем у навчанні учнів є постійний контроль з боку вчителів і батьків. Однак дослідження науковців підтверджують, що саме в молодшому шкільному віці в дітей формуються основи мотиваційного та ціннісного ставлення до навчання, розвиваються їх творчі здібності.

Результати аналізу Державного стандарту початкової загальної освіти, навчальних програм, методичних рекомендацій засвідчують готовність держави до розвитку початкової освіти. Проте спостереження за навчальним процесом учнів початкової школи показало: як і раніше діти повинні засвоїти необхідний обсяг шкільного матеріалу шляхом його репродуктивного засвоєння. Як наслідок, дуже мало уваги приділяється формуванню усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Провідні науковці з дидактики початкової школи: О. Арделян, О. Белкіна-Ковальчук, Н. Бібік, Я. Кодлюк, С. Логачевська, О. Малихіна, О. Савченко – наголошують на необхідності переходу навчання на новий якісний рівень, що ґрунтується на особистісно орієнтованому підході, що передбачає зміну ролі учня з об'єкта навчального процесу на активного суб'єкта. Така переорієнтація освітнього простору вносить суттєві зміни до змісту навчання у початковій школі.

Особистісно орієнтований характер навчання спрямований на активізацію пізнавальної діяльності учнів шляхом з'ясування механізму отримання нових знань дослідним шляхом, що призводить до їх суб'єктивізації в навчальному процесі. Підтвердження слушності цієї ідеї знаходимо у працях І. Беха, В. Давидова, Д. Ельконіна, Л. Занкова, С. Максименка, які працюють у напрямку розвивального навчання. Організація освітнього процесу на основі реалізації положень особистісно орієнтованого навчання, яке передбачає сталий розвиток молодших школярів, забезпечить їм високий рівень мотивації до досягнення успіху, високий рівень навчальних досягнень та творчого мислення, ціннісно-позитивне ставлення до навчання, що інтерпретуємо як складові компоненти усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Сьогодні знаходимо позитивні результати щодо доцільності організації навчання на основі особистісно орієнтованого підходу в дослідженнях таких науковців, як О. Бульбах, О. Жигайло, С. Набой, Е. Петрюк, Т. Пушкарьова, Б. Тевлін, І. Якиманська та інші.

Аналіз сучасних досліджень, пов'язаних із формуванням усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи, та власний досвід практики викладання у початковій школі надали змогу виокремити **суперечності**, які стримують вирішення цієї проблеми:

- між збільшенням обсягу навчального програмового матеріалу зі шкільних предметів та зниженням в учнів початкових класів рівня зацікавленості щодо їх вивчення;
- між формами, методами і прийомами навчання, що використовують учителі початкової школи в навчальному процесі, та слабкою мотивацією учнів до досягнення успіхів у навчанні;
- між існуванням розмаїття дидактичних матеріалів, що сприяють удосконаленню та здійсненню навчальної діяльності учнів початкової школи, та відсутністю дидактичного забезпечення формування саме усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Необхідність подолання цих суперечностей, недостатній стан розроблення досліджуваної проблеми та невизначеність шляхів її розв'язання зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Дидактичні умови формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри практичної психології та педагогічних технологій Криворізького державного педагогічного університету «Теоретико-методологічні засади розвивальної функції навчання» (номер державної реєстрації 0109V002915).

Тема дисертації затверджена вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 6 від 12.01.2010 року) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук НАПН України (протокол № 1 від 23.02.2010 року).

Об'єктом дослідження є навчальний процес початкової школи.

Предметом дослідження є дидактичні умови формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів школи I ступеня.

Мета дослідження полягає у виявленні та теоретичному обґрунтуванні сукупності дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Досягнення сформульованої мети вимагає розв'язання таких **завдань**:

1. На основі вивчення й аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження конкретизувати сутність поняття «усвідомлене ставлення до навчання в учнів початкової школи», розкрити його зміст і структуру.
2. Визначити критерії, показники та рівні сформованості усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.
3. Виявити сукупність дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

4. Розробити модель реалізації дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи та експериментально перевірити їх дієвість.

Гіпотеза дослідження. В основу дослідження покладено припущення про те, що створення сукупності дидактичних умов (активізація мотиваційного ресурсу у стратегіях навчання; урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку у процесі адаптивного використання особистісно орієнтованих технологій навчання; дотримання положень компетентнісного та системно-діяльнісного підходів до навчання на засадах інтегральної єдності, що передбачає розвиток і стимулювання творчого потенціалу учнів на константній основі) та впровадження в навчально-виховному процесі початкової школи відповідної моделі як інструмента їх реалізації забезпечить ефективність формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи та позитивно вплине на якість їх компетентісно орієнтованої підготовки.

Методологічну й теоретичну основу дослідження становлять: фундаментальні ідеї особистісно орієнтованого навчання (О. Асмолов, І. Бех, Я. Кодлюк, Л. Кондрашова, О. Пехота, С. Подмазін, В. Сухомлинський, І. Якиманська); психологічні основи мотиваційного забезпечення навчального процесу (Л. Божович, Є. Ільїн, Г. Костюк, В. Мільман, В. М'ясищев, О. Паламар, С. Рубінштейн); підходи щодо розв'язання проблеми творчого розвитку особистості (В. Дружинін, О. Матюшкін, О. Савенков, П. Торренс, В. Юркевич); фундаментальні положення розвивального навчання (В. Буряк, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, С. Лисенкова, С. Логачевська); підходи щодо організації освітнього процесу нестандартними формами навчання (Г. Бевз, Н. Волкова, Є. Гайдай, І. Підласий, Д. Румянцева); концепції розвитку особистості в навчальній діяльності (Ш. Амонашвілі, В. Дьяконов, В. Лозова, С. Максименко); теорія поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін); положення про пізнавальну діяльність та розвиток пізнавальної активності учнів у навчальному процесі (Н. Бібік, Н. Бойко, А. Маркова, О. Савченко, М. Скаткін, Т. Шамова, Г. Щукіна); ідеї особистісного розвитку та формування особистісних якостей учнів (К. Абульханова-Славська, О. Арделян, А. Богуш, Т. Дараган, О. Ковшар, В. Кутішенко, С. Мельничук, Г. Штельмах, Л. Ярошук).

Для досягнення мети і виконання окреслених завдань застосовано комплекс **методів**:

– *теоретичні*: аналіз та узагальнення психолого-педагогічної і методичної літератури, узагальнення методик, концепцій, програм, положень для визначення теоретичних передумов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи; педагогічне прогнозування та моделювання, на основі чого обґрунтовано дидактичні умови та на їх основі розроблено дидактичну модель формування усвідомленого ставлення до навчання в молодших школярів;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, тестування, індивідуальні бесіди, вивчення продуктів навчальної діяльності учнів початкової школи для діагностики рівня сформованості в них усвідомленого ставлення до навчання; педагогічний експеримент, що проводився задля перевірки ефективності дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в молодших школярів;

– *методи математичної статистики* для опрацювання результатів експерименту, аналізу отриманих даних і з'ясування кількісних залежностей між явищами та процесами, що вивчалися.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі середніх загальноосвітніх шкіл м. Кривий Ріг Дніпропетровської області (№ 105, 116, 106, 50, 40), Тернівської гімназії та середніх загальноосвітніх шкіл Козятинського району Вінницької області (№ 5 Козятинської міської ради, Бродецької, Самгородецької, Вівсяницької, Миколаївської), ліцею Козятинської міської ради, Жежелівського ЗНВК «Школа-дитячий садок», ЗНВК «Школа інтернат-гімназія» ім. В. М. Підгорбунського. Усього експериментом було охоплено 658 учнів Вінницької та Дніпропетровської областей. У дослідженні брали участь 230 учителів початкових класів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– *виявлено, теоретично обґрунтовано* та експериментально перевірено сукупність дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи: активізація мотиваційного ресурсу у стратегіях навчання; урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку у процесі адаптивного використання особистісно орієнтованих технологій навчання; дотримання положень компетентнісного та системно-діяльнісного підходів до навчання на засадах інтегральної єдності, що передбачає розвиток і стимулювання творчого потенціалу учнів на константній основі;

– *розроблено* модель реалізації дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи, яка складається з орієнтаційного, констатувального, формувального та аналітико-результативного блоків, формувальні впливи якої забезпечено різними формами організації навчально-виховного процесу (уроки за принципами особистісно орієнтованого навчання, нестандартні уроки різних типів, тренінгові заняття), інтерактивними методами навчання (проблемно-пошуковий метод: створення проблемної ситуації, постановка проблемного завдання, метод проектів, навчання у співробітництві, навчання з використанням ІКТ); прийомами технології розвитку критичного мислення («мозковий штурм», «кубування», «коло ідей», сенкан («п'ятирядок»), читання з позначками, «асоціативний куц»), методами створення відчуття успіху.

У процесі дослідження:

– *визначено* критерії, показники та рівні сформованості усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи;

– *конкретизовано*: сутність поняття «усвідомлене ставлення до навчання в учнів початкової школи»; структуру усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи на основі мотиваційного, емоційного, діяльнісного, творчого компонентів.

Подальшого розвитку набули форми організації навчання запровадженням нестандартних уроків, уроків, побудованих за принципами особистісно орієнтованого навчання, тренінгових занять.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в розробці для вчителів та студентів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» методичного практикуму, використання якого сприяє формуванню усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи; запровадженні в навчальний процес серії уроків за принципами особистісно орієнтованого навчання та нестандартних уроків із застосуванням комп'ютерних технологій, проблемних завдань, прийомів технології розвитку критичного мислення, тренінгових занять, які можуть бути використані вчителями загальноосвітніх шкіл I ступеня.

Результати дослідження, дидактичне й методичне забезпечення навчального процесу учнів початкових класів **упроваджено** в загальноосвітніх школах Дніпропетровської та Вінницької областей, Криворізькому державному інституті ДВНЗ «Криворізький національний університет» (довідки №175 від 12.04.12; № 216 від 06.04.12; № 263 від 13.04.12; № 191 від 13.04.12; № 202 від 13.04.12; № 270 від 13.04.2012; № 27 від 04.02.13; № 29 від 05.02.13; № 36 від 30.01.13; № 32 від 13.01.13; № 36 від 02.02.13; № 40 від 05.02.13; № 33 від 05.02.13; № 48 від 24.01.13).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на методичних об'єднаннях учителів початкової школи м. Кривий Ріг; матеріали дослідження було оприлюднено на міжнародній науково-практичній конференції «Роль едукативного середовища у підготовці вчителя початкової школи» (Умань, 2010 р.); міжнародній науково-технічній конференції «Сталий розвиток промисловості та суспільства» (Кривий Ріг, 2012 р.); Всеросійській заочній науково-практичній конференції «Теоретичні і прикладні проблеми сучасної педагогіки» (Ставрополь, 2012 р.); міжнародній заочній конференції «Science, Technology and Higher Education» (Вествуд, Канада, 2012 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Саморозвиток особистості в освітній системі України» (Кривий Ріг, 2010 р.), «Сучасна українська початкова школа» (Кривий Ріг, 2010 р.), «Традиции и инновации в педагогике начальной школы» (Сімферополь, 2011 р.), «Єдність і взаємодія інтелектуального й емоційного аспектів у сучасному освітньому процесі» (Кривий Ріг, 2011 р.).

Публікації. Результати дослідження відображено в 14 одноосібних наукових працях, з яких 7 статей – у фахових виданнях України, 2 публікації – у зарубіжних виданнях, 3 публікації – в

інших виданнях, 1 тези доповіді наукової конференції, 1 програма методичного практикуму для вчителів початкової школи та студентів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта».

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, дев'ятнадцяти додатків (на 53 сторінках), списку використаних джерел (283 найменування, з них 10 – іноземними мовами). Повний обсяг дисертації – 285 сторінок, основний зміст викладено на 189 сторінках. Дослідження містить 23 таблиці та 13 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, викладено теоретико-методологічні основи та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про впровадження та апробацію результатів наукового пошуку.

У першому розділі дисертації **«Теоретичні основи формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи»** проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження, з'ясовано суть дефініцій: «свідомість», «сенс», «ставлення», «усвідомлення», «усвідомлення знань», які відіграють провідну роль у розумінні процесу формування усвідомленого ставлення до навчання. Свідомість розвивається лише в момент активності суб'єкта, наслідком роботи якої є усвідомлена діяльність, що забезпечує свідоме ставлення до себе, оточуючих та, зрештою, навколишнього середовища. Усвідомлення діяльності є реальною формою існування свідомості, яке відбувається при переході від безпосереднього відчуття предмета до побудови його образу у свідомості особистості. Для забезпечення процесу усвідомлення суб'єкта необхідна наявність намірів і прагнень, а також сформоване вміння міркувати.

Визначено психологічні та дидактичні особливості формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи, до яких належать: умотивованість навчальної діяльності молодших школярів, їх ціннісно-позитивне ставлення до навчання, забезпечення особистісного розвитку кожного учня, залучення учнів до творчої діяльності.

На основі аналізу теоретичних положень із проблеми дослідження запропоновано авторське тлумачення поняття усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи як психолого-педагогічної категорії: *ставлення до навчальної діяльності, яке характеризується відображенням об'єктивної реальності й побудовою його образу у свідомості учня, спрямоване на опанування розумом певних знань, умінь, навичок, керуючись ціннісно-забарвленим відношенням до навчання, на основі навчально-пізнавальних мотивів і цілей, та яке здійснюється на ґрунті індивідуальних природних задатків і здібностей.*

Відповідно *усвідомлене ставлення до навчання в учнів початкової школи є ставленням до навчання, що супроводжується розумінням засвоюваного дітьми матеріалу, яке відбувається на*

основі їхнього життєвого досвіду, ціннісно-забарвленого відношення до отримання знань і вмотивованості здобуття нової інформації.

Розкрито зміст і розкрито структуру досліджуваного феномена. Усвідомлене ставлення до навчання в учнів початкової школи складається з мотиваційного, емоційного, діяльнісного і творчого компонентів, які, перебуваючи в тісному взаємозв'язку, визначають напрямок діяльності особистості.

Мотиваційний компонент виявляється в усвідомленому спрямуванні навчальної діяльності молодших школярів на основі поставленої мети за основним мотивом. Мотивування учнів повинно бути спрямоване на розвиток мотивації до учіння, до складу якого входить пізнавальний інтерес, який скеровано на активну навчальну діяльність. Для підтримки пізнавального інтересу необхідним є стимулювання позитивних емоцій, які викликають радість, почуття успіху, впевненість у власних силах, задоволення, здивування, прагнення бути кращим, конструктивний сумнів.

Емоційний компонент характеризується емоційними реакціями, емоційними станами та емоційними ставленнями молодших школярів. Емоційні реакції залежать від темпераменту, мають внутрішню природну особливість, їх вияв не залежить від дитини. Емоційний стан характеризується емоційним тонусом особистості: життєрадісний, бадьорий, веселий, жвавий, уразливий тощо. Емоційне ставлення визначає ступінь зацікавлення, міру прояву емоції та міру потреби. Емоційний компонент відіграє важливу роль у формуванні суб'єктивного ставлення учня до навчальної діяльності, визначається його активністю, зацікавленістю, наполегливістю та залежить від мотиваційного компонента.

Діяльнісний компонент характеризується свідомою пізнавальною діяльністю учнів на основі їх розумових здібностей та можливостей. Процес усвідомленої реалізації навчальної діяльності молодших школярів проявляється тоді, коли необхідність вирішення нової проблеми набуває для них особистісно значущого характеру, залежить від переконань та власного ставлення до діяльності й реалізується через вольові процеси в напрямку контролю й корекції особистісної поведінки.

Творчий компонент усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи визначається розумінням і відтворенням учнями отриманої під час пізнавальної діяльності інформації на продуктивному рівні.

Характеристики цих компонентів доводять, що вони є взаємопов'язаними та розвиток кожного з них впливає на всі інші компоненти. Так, розвиток мотиваційного компонента сприяє вияву емоційного, творчого та діяльнісного компонентів і, навпаки, згасання емоційного компонента здатне спричинити зниження рівнів творчого та діяльнісного компонентів.

У другому розділі «Обґрунтування сукупності дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи та моделі їх реалізації» на основі теоретико-методологічних узагальнень було виявлено та обґрунтовано сукупність дидактичних умов:

1) активізація мотиваційного ресурсу в стратегіях навчання (стратегія як проект діяльності встановлює зв'язок між мотивацією навчальної діяльності та методами її підтримки);

2) урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку у процесі адаптивного використання особистісно орієнтованих технологій навчання (технологія розвивального навчання, технологія розвитку критичного мислення, проектна технологія);

3) дотримання положень компетентнісного та системно-діяльнісного підходів до навчання на засадах інтегральної єдності, що передбачає розвиток і стимулювання творчого потенціалу учнів на константній основі (системно-діяльнісний підхід запроваджується на основі створення проблемних навчальних ситуацій, спрямованих на формування ключових компетентностей учнів початкової школи).

Обґрунтування сукупності дидактичних умов, що сприятимуть формуванню усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи, зумовлюється такими чинниками:

– змістове наповнення освітнього процесу з урахуванням рівня розвитку та вікових особливостей молодших школярів;

– ціннісно-мотиваційне ставлення учнів до навчання;

– суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії вчитель-учень під час навчального процесу;

– розвиток творчих здібностей учнів;

– нестандартний підхід учителя до вибору форм реалізації навчальної діяльності учнів.

Перша дидактична умова спрямована на розвиток ціннісно-позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи, забезпечення внутрішнього бажання до активної дії, стимулювання в них особистісно значущих мотивів діяльності. Задля підтримки внутрішньої позитивної мотивації у молодших школярів запропоновано використання учителем інтерактивних методів навчання та методу створення відчуття успіху від виконаної діяльності у процесі взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів. Реалізація навчального процесу за проблемно-пошуковим методом, методом проектів, навчанням у співробітництві, навчанням з використанням ІКТ сприяє активізації навчальної діяльності учнів початкової школи. Запровадження у навчальний процес методу створення ситуації успіху позитивно впливає на учнів, дозволяє їм відчути емоційний сплеск, підняття настрою, викликати внутрішнє бажання до інтервенції (підкорення) наступної поставленої задачі.

Друга дидактична умова забезпечує суб'єктивізацію особистості, розвиток пізнавальної активності учнів, формування потреби в рефлексії на засадах урахування індивідуально-

психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку у процесі адаптивного використання особистісно орієнтованих технологій навчання.

Особистісно орієнтована технологія – це освітня технологія, провідною метою якої є взаємний і продуктивний розвиток учителя та його учнів на основі рівності у спілкуванні й партнерства у спільній діяльності. Ефективність процесу навчання за принципами особистісно орієнтованої технології здатні забезпечити уроки, побудовані на основі цієї технології. Тренінгові заняття, метою проведення яких є створення в учнів початкової школи бажання до дій у співпраці, сприяють формуванню у них навичок колективізму, позитивного ставлення до однокласників, що забезпечує результативну сумісну пізнавальну діяльність.

Третя дидактична умова спрямована на створення творчо-розвивального середовища, розвиток інтересу в дітей до навчальних предметів, забезпечення самостійної активності школярів на ґрунті дотримання положень компетентнісного та системно-діяльнісного підходів до навчання на засадах інтегральної єдності. Забезпечити розвиток і виявлення творчого потенціалу учнів на константній основі можливо шляхом використання рольових ігор, які спонукають до вияву особистісних якостей дітей, їхнього внутрішнього стану та власних уявлень про навколишній світ, а запровадження у навчальний процес нестандартних уроків сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальних предметів.

Виявлені дидактичні умови взаємопов'язані та впливають на особистісний розвиток учнів, вони спрямовані на формування пізнавального інтересу до навчальної діяльності та розвиток ціннісно-позитивного ставлення до навчальних предметів зокрема. Учні перетворюються з пасивних спостерігачів, які отримували інформацію, що пропонувалась учителем, на активних суб'єктів. Школярі розуміють важливість своєї діяльності та прагнуть самостійно долати труднощі, усвідомлюючи таким чином важливість навчальної діяльності.

Конструювання навчального процесу у початковій школі вимагає наявності чіткої структурованої моделі. На основі створеної сукупності дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи було розроблено відповідну модель як інструмент їх реалізації (рис.1). Визначаючи напрямок функціонування дидактичної моделі, передбачаємо досягнення мети – формувати усвідомлене ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Запровадження дидактичної моделі спрямовано на виконання низки завдань:

- формувати в учнів пізнавальний інтерес до навчання;
- розвивати ціннісно-позитивне ставлення в учнів до навчання та навчальних предметів;
- формувати потребу в рефлексії та самопізнанні;
- формувати стійку внутрішню мотивацію до навчання;
- стимулювати творчий розвиток учнів.

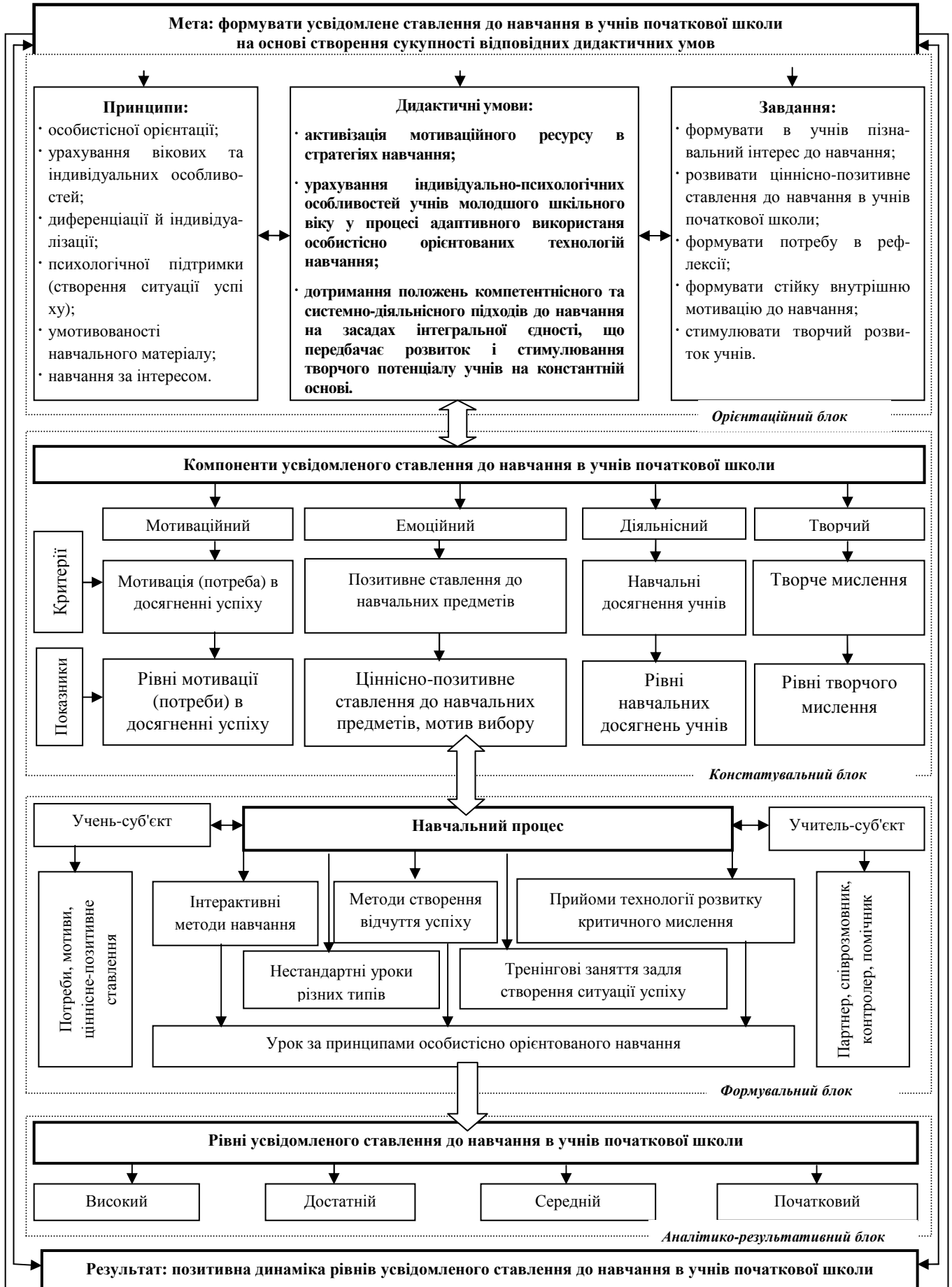

Рис. 1. Модель реалізації дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи

В основі моделі реалізації дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи лежить стадіальне її конструювання, яке складається з орієнтаційного, констатувального, формувального та аналітико-результативного блоків.

Орієнтаційний блок передбачає забезпечення підґрунтя, що характеризується визначенням завдань та принципів запровадження досліджуваної моделі в навчальному процесі початкової

Констатувальний блок ідентифікується на основі компонентів усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи: мотиваційного, емоційного, діяльнісного і творчого. Його запровадження в навчальний процес було забезпечено аналізом стану розвитку в учнів початкової школи кожного компонента за визначеними критеріями та показниками.

Так, мотиваційний компонент було проаналізовано за виявом потреби в досягненні успіху за адаптованою до рівня початкової школи шкалою оцінки потреби в досягненні Ю. Орлова. Емоційний компонент визначався за позитивним ставленням до навчальних предметів за допомогою методики вивчення ставлення до навчальних предметів та мотиваційного підґрунтя вибору Г. Казанцевої. Прояв діяльнісного компонента охарактеризовано за рівнями навчальних досягнень учнів. Творчий компонент характеризувався за креативним підходом до виконання завдань під час навчально-пізнавальної діяльності за допомогою модифікованих тестів Дж. Гілфорда для виявлення рівнів творчого мислення. На основі різнорівневої характеристики показників компонентів було запропоновано рівні усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи: високий, достатній, середній, початковий.

Формувальний блок забезпечує впровадження серії уроків за особистісно орієнтованою технологією навчання, нестандартних уроків різних типів (урок-гра «Брейн-ринг», віршований, інтегрований, урок-дослідження, урок-змагання, урок з використанням ІКТ), тренінгових занять («Я зможу досягти успіху») у навчальний процес початкової школи, урізноманітнення навчального процесу інтерактивними методами навчання (проблемно-пошуковий метод: створення проблемної ситуації, постановка проблемного завдання, метод проектів, навчання у співробітництві, навчання з використанням ІКТ), прийомами технології розвитку критичного мислення («мозковий штурм», «кубування», «коло ідей», сенкан («п'ятирядок»), читання з позначками, «асоціативний куш»), методами створення відчуття успіху.

Аналітико-результативний блок зумовлює проведення аналізу сформованості усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи (покомпонентно) за рівнями: високим, достатнім, середнім, початковим – та порівняння отриманих результатів із результатами, отриманими під час констатувального етапу дослідження, проведеного на початку експерименту. Реалізація цього блоку була направлена на з'ясування доцільності проведеного дослідження, спрямованого на формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи та визначення

результату, який характеризується позитивною динамікою рівнів усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

У третьому розділі дисертації **«Експериментальна апробація моделі реалізації дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи»** було проведено пілотажне дослідження, спрямоване на з'ясування наявних рівневих показників усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи у контрольній (К) та експериментальній (Е) групах. Використовувалися такі методики дослідження: тестування учнів на виявлення рівня мотивації досягнення успіху за шкалою оцінювання Ю. Орлова, тестування учнів на виявлення рівня творчого мислення за модифікованими тестами Дж. Гілфорда, анкетування учнів на виявлення ціннісно-позитивного ставлення до навчальних предметів та мотиву вибору за методикою вивчення ставлення до шкільних предметів Г. Казанцевої. Також було здійснено аналіз продуктів навчальної діяльності учнів і класних журналів для визначення рівнів їх навчальних досягнень. На основі сукупності отриманих даних було з'ясовано вихідний рівень усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Експеримент, метою якого було формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи, передбачав упровадження в навчальний процес нестандартних уроків, уроків за особистісно орієнтованим навчанням, тренінгових занять; забезпечення навчального процесу інтерактивними методами навчання, методами створення ситуації успіху, прийомами технології розвитку критичного мислення.

Під час контрольного етапу експерименту з'ясовано ефективність процесу формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи за упровадження сукупності дидактичних умов у навчальний процес (активізація мотиваційного ресурсу у стратегіях навчання; урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку у процесі адаптивного використання особистісно орієнтованих технологій навчання; дотримання положень компетентнісного та системно-діяльнісного підходів до навчання на засадах інтегральної єдності, що передбачає розвиток і стимулювання творчого потенціалу учнів на константній основі), інструментом реалізації яких є відповідна дидактична модель.

У наслідок проведених методик дослідження виявилось, що серед учнів експериментальної групи відсоткові показники високого та достатнього рівнів усвідомленого ставлення до навчання підвищилися більше, ніж в контрольній групі, де експериментальна робота проводилася на рівні спостереження.

Зіставлення отриманих результатів мотиваційного компонента за показниками мотивації досягнення успіху показало, що в ЕГ учнів з високим рівнем стало на 13% більше, порівняно з учнями КГ, серед яких з високим рівнем мотивації досягнення успіху стало на 2% більше. Учнів ЕГ з достатнім рівнем стало на 12% більше, цей же показник серед учнів КГ збільшився лише на

2%. Порівняльний аналіз діяльнісного компонента за рівнями навчальних досягнень учнів школи І ступеня також засвідчив покращення в ЕГ. Відсотковий показник за високим рівнем навчальних досягнень серед учнів експериментальної групи збільшився на 6% порівняно з контрольною групою, де відбулося зниження на 2%. Відсотковий показник за достатнім рівнем в ЕГ збільшився на 12%, а в КГ відбулося покращення лише на 5%. Аналіз стану емоційного компонента за показниками ціннісно-позитивного ставлення до навчальних предметів показав, що відсоток учнів ЕГ, які вибирали неулюбленими предметами українську мову та математику, знизився на 19% та на 15% збільшився показник учнів, які не вибрали неулюблених предметів. Як показала діагностика цього показника, серед учнів КГ значних змін не відбулося. Відсотковий показник вибору пізнавального мотиву серед учнів експериментальної групи зріс на 17% порівняно з контрольною групою, де також відбулося покращення на 5%. Результати аналізу творчого компонента засвідчили зростання відсотка молодших школярів з високим рівнем творчого мислення на 10% в ЕГ, а в КГ – лише на 3%. Учні з достатнім рівнем творчого мислення в ЕГ також стало на 11% більше, в КГ показник покращився лише на 3%.

Проведений порівняльний аналіз сформованості усвідомленого ставлення до навчання в учнів контрольної та експериментальної груп надав змогу узагальнити їх рівні та визначити позитивну динаміку усвідомленого ставлення до навчання в учнів експериментальної групи відповідно до початкового, середнього, достатнього і високого рівнів. Відсоткові показники ЕГ засвідчують покращення, що коливаються в межах 8–13%. Результати КГ також підтверджують покращення відсоткових показників високого, достатнього, середнього та початкового рівнів усвідомленого ставлення до навчання, проте лише в межах 1–3%. Узагальнені результати представлено в таблиці (див. табл. 1).

Результати педагогічного експерименту піддавали кількісному аналізу із застосуванням методу X^2 – критерій Пірсона, порівнюючи з даними, отриманими після пілотажного дослідження. Для з'ясування ступеня статистичної значущості відмінностей між ЕГ і КГ було обрано X^2 – критерій, оскільки аналізу підлягав відсотковий розподіл даних за компонентами.

Зведений статистичний аналіз результатів експериментального дослідження засвідчив, що після організації формуючих впливів ЕГ і КГ значно відрізняються за означеним параметром ($X^2=11,34$) на рівні достовірності 0,01%. За всіма компонентами ЕГ констатуємо, що розрахункові показники перевищують критичне значення X^2 – критерію, в КГ розрахункові показники по всіх компонентах є нижчими за критичне значення X^2 – критерію, що дорівнює 11,34. Відповідно відмінність сформованого усвідомленого ставлення до навчання в Е і К групах після експерименту можна охарактеризувати як суттєву, оскільки $20,89 > 11,34$ та, відповідно, $1,09 < 11,34$.

**Динаміка сформованості усвідомленого ставлення до навчання
в учнів початкової школи (у %)**

Рівні усвідомленого ставлення до навчання	Результати					
	ЕГ			КГ		
	До експерименту	Після експерименту	Різниця	До експерименту	Після експерименту	Різниця
Високий	11	20	9	12	13	1
Достатній	31	43	12	33	36	3
Середній	42	29	13	40	38	2
Початковий	16	8	8	15	13	2

Результати статистичного аналізу отриманих даних за X^2 – критерієм Пірсона представлено у таблиці (див. табл. 2).

Зафіксовані прогресивні зміни у формуванні усвідомленого ставлення до навчання в учнів ЕГ доводять припущення, що за умов активізації мотиваційного ресурсу в стратегіях навчання, побудови процесу навчання за принципами особистісно орієнтованої технології навчання, розвитку і стимулювання творчого потенціалу учнів, високий та достатній рівні усвідомленого ставлення до навчання в учнів школи І ступеня покращилися.

Упровадження в навчальний процес уроків за принципами особистісно орієнтованого навчання, нестандартних уроків різних типів, тренінгових занять, використання під час навчання інтерактивних методів, методів створення відчуття успіху, прийомів технології розвитку критичного мислення забезпечило цей процес.

Таблиця 2

**Аналіз сформованості усвідомленого ставлення до навчання
в учнів початкової школи (покомпонентно)**

Компоненти	Розрахунковий показник		Табличне значення
	ЕГ	КГ	
Мотиваційний	30,28	0,92	11,34
Діяльнісний	13,06	1,27	11,34
Емоційний	18,71	1,75	11,34
Творчий	22,32	2,02	11,34
Усвідомлене ставлення до навчання	20,89	1,09	11,34

Таким чином, результати проведеного експерименту підтверджують ефективність обгрунтованої у дослідженні сукупності дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи та дидактичної моделі як інструменту їх реалізації.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження надало можливість виконати поставлені в дисертації завдання і зробити такі висновки:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження визначено чинники, що впливають на формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи: формування стійкої позитивної мотивації до навчання, формування ціннісного ставлення до навчання, розкриття творчого потенціалу учнів. Конкретизовано і теоретично обґрунтовано дефініції «ставлення», «усвідомлення», «усвідомлене ставлення до навчання»; на їх основі сформульовано авторське узагальнювальне тлумачення поняття «усвідомлене ставлення до навчання в учнів початкової школи» як *ставлення до навчальної діяльності, яке характеризується відображенням об'єктивної реальності й побудовою його образу в свідомості учня, спрямоване на опанування розумом певних знань, умінь, навичок, керуючись ціннісно-забарвленим відношенням до навчання, на основі навчально-пізнавальних мотивів і цілей та яке здійснюється на ґрунті індивідуальних природних задатків і здібностей*. На основі узагальнення теоретичних положень з досліджуваної проблеми розкрито зміст і структуру усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи, яка містить *емоційний, мотиваційний, діяльнісний та творчий компоненти*. Так, емоційний компонент відіграє важливу роль у формуванні суб'єктивного ставлення учня до навчальної діяльності, визначається його активністю, зацікавленістю, наполегливістю та залежить від мотиваційного компонента. Мотиваційний компонент, у свою чергу, виявляється у свідомому спрямуванні діяльності суб'єкта на основі поставленої мети за основним мотивом. Діяльнісний компонент проявляється у процесі навчальної діяльності, коли необхідність розв'язування нового завдання набуває для нього особистісно значущого характеру та залежить від переконань і власного ставлення до діяльності й реалізується через вольові зусилля. Творчий компонент безпосередньо впливає на креативне переосмислення отриманої інформації під час пізнавальної діяльності.

2. Визначено рівні сформованості досліджуваного феномена за такими *критеріями*: потреба (мотивація) у досягненні успіху, позитивне ставлення до навчальних предметів, навчальні досягнення учнів, творче мислення. На основі критеріальної характеристики сформованості усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи визначено *показники*, які включають місце рівнів потреби (мотивації) в досягненні успіху та навчальних досягнень, рівнів творчого мислення та визначення ціннісно-позитивного ставлення до навчальних предметів. Специфіка полягає в тому, що передбачено діагностику різнобічних характеристик особистості учня (навчально-мотиваційна, творчо-емоційна складові), що мають вплив на усвідомлене ставлення до навчання.

Обґрунтовано *рівні* сформованості усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи на основі різнорівневої характеристики компонентів усвідомленого ставлення до навчання

в учнів початкової школи (мотиваційний, емоційний, діяльнісний, творчий): високий, достатній, середній та початковий, в основу яких покладено критеріальний підхід.

3. Виявлено та теоретично обґрунтовано сукупність дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи: активізація мотиваційного ресурсу у стратегіях навчання; урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку у процесі адаптивного використання особистісно орієнтованих технологій навчання; дотримання положень компетентнісного та системно-діяльнісного підходів до навчання на засадах інтегральної єдності, що передбачає розвиток і стимулювання творчого потенціалу учнів на константній основі. Теоретично обґрунтовані дидактичні умови взаємопов'язані, кожна з них окремо та в сукупності спрямовані на особистісний розвиток учнів початкової школи, сприяють їхньому саморозвитку, розвитку пізнавальної діяльності та вияву пізнавального інтересу й активної навчальної позиції. Учні перетворюються із пасивних споглядачів, які отримували інформацію, що пропонувалася учителем, на активних суб'єктів пізнавальної діяльності. Учні розуміють важливість своєї навчальної діяльності і прагнуть самостійно долати труднощі, усвідомлюючи важливість процесу навчання. З'ясовано їх взаємозалежність та вплив на формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

4. Розроблено та обґрунтовано модель реалізації дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи. Реалізація дидактичних умов передбачала збагачення процесу навчання серією уроків за принципами особистісно орієнтованого навчання та нестандартних уроків із застосуванням комп'ютерних технологій навчання, проблемних завдань, прийомів технології розвитку критичного мислення; тренінговими заняттями, метою яких було створення емоційно-позитивної атмосфери серед учнів початкової школи. Експериментально перевірено та статистично доведено дієвість дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи. Відповідно, за результатами статистичного аналізу динаміку сформованості усвідомленого ставлення до навчання в учнів ЕГ можемо охарактеризувати як позитивно суттєву на відміну від динаміки в КГ, яка є стабільною, оскільки в ЕГ показник 20,89 перевищує граничне табличне значення 11,34, а в КГ – 1,09 є меншим за 11,34.

Проблема формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи після проведеного дослідження не є вичерпаною і потребує подальшого розвитку, оскільки залишається актуальною та містить низку нерозв'язаних питань, пов'язаних із розробкою дидактичних механізмів, які б ефективно впливали на формування кожного окремого компонента усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи. Результати дослідження вказують

на необхідність удосконалення навчального процесу на засадах особистісно орієнтованого навчання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ІЗ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Майбородюк Н. Д. Розвиток ціннісно-сміслової свідомості молодших школярів на уроках математики / Н. Д. Майбородюк // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2010. – Вип. 27 – С. 275–279.
2. Майбородюк Н. Д. Розвиток творчої особистості учня початкової школи на засадах особистісно орієнтованого навчання / Н. Д. Майбородюк // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2010. – Вип. 30. – С. 427–431.
3. Майбородюк Н. Д. Саморозвиток в особистісно орієнтованому просторі // Н. Д. Майбородюк // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2010. – Вип. 29. – С.167–172.
4. Майбородюк Н. Д. Роль мотивації в осмисленні навчальної діяльності учнів початкової школи / Н. Д. Майбородюк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр.; ред. кол. : Побірченко Н. С. та ін. – Умань : ПП Жовтий., 2010. – Вип. 35. – С. 157–163.
5. Майбородюк Н. Д. Казкотерапія у розвитку ціннісно-сміслової свідомості учнів початкової школи / Н. Д. Майбородюк // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2010. – Вип. 28. – С. 136–141.
6. Майбородюк Н. Д. Особистісно орієнтована організація навчального процесу в початковій школі / Н. Д. Майбородюк // Теорія і практика формування мовної особистості в умовах сучасних технологій навчання і виховання в загальноосвітніх закладах та вищій школі : зб. наук. пр. – Вип. 5. – Кривий Ріг : КПІ, 2012. – С. 61–65.
7. Maiboroduik N. D. Personally focused training process at elementary school / N. D. Maiboroduik // Science, Technology and Higher Education : materials of the international research and practice conference, Vol. II, Westwood, Canada, December 11th-12th, 2012 / publishing office Accent Graphics communication – Westwood – Canada, 2012. – P. 101–103.
8. Майбородюк Н. Д. Психологічний тренінг як умова формування пізнавальної мотивації / Н. Д. Майбородюк // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2011. – Вип. 33 – С. 343–349.
9. Майбородюк Н. Д. Експериментальне дослідження мотиваційної сфери учнів початкових класів / Н. Д. Майбородюк // Традиции и инновации в педагогике начальной школы : сб. науч. работ. – Вып. 3. – Симферополь : ФЛП НОСКОВ А. В., 2012. – С. 61–65.
10. Майбородюк Н. Д. Уроки за особистісно орієнтованим навчанням з психологічною підтримкою з математики / Н. Д. Майбородюк // Початкова школа. – 2013. – № 12. – С. 13–16.

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Майбородюк Н. Д. Зміст та структура усвідомленого ставлення до навчання / Н. Д. Майбородюк // Сталий розвиток промисловості та суспільства: матеріали Міжнародної науково-технічної конференції (Кривий Ріг, 22 – 25 травня 2012 р.). – Кривий Ріг, 2012. – Том 2. – С. 56–57.

12. Майбородюк Н. Д. Свідомість як джерело породження усвідомлення дійсності / Н. Д. Майбородюк // Вісник Міжнародного дослідного центру : «Людина: мова, культура, пізнання»; щоквартальний наук. журн.; гол. ред. О. М. Холод. – 2010. – Том 28 (1). – С. 9–12.

13. Майбородюк Н. Д. Личностно-ориентированное обучение в начальной школе / Н. Д. Майбородюк // Теоретические и прикладные проблемы современной педагогики : сб. науч. стат. по матер. Междунар. науч.-практ. конф. – Ставрополь : АГРУС Ставропольского государственного университета, 2012. – С. 56–61.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

14. Майбородюк Н. Д. Формування усвідомленого ставлення до навчальної діяльності в учнів початкової школи : методичний практикум [для вчителів початкової школи та студентів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта] / Н. Д. Майбородюк. – Кривий Ріг, 2014. – 55 с.

АНОТАЦІЯ

Майбородюк Н. Д. Дидактичні умови формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. – Тернопіль, 2014.

У дисертації здійснено аналіз стану проблеми формування усвідомленого ставлення до навчання, обґрунтовано структуру усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи на основі мотиваційного, емоційного, діяльнісного, творчого компонентів. Розроблено критерії, показники й рівні усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Виявлено, науково обґрунтовано та експериментально перевірено сукупність дидактичних умов формування усвідомленого ставлення до навчання в учнів початкової школи (активізація мотиваційного ресурсу у стратегіях навчання; урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку у процесі адаптивного використання особистісно орієнтованих технологій навчання; дотримання положень компетентнісного та системно-діяльнісного підходів до навчання на засадах інтегральної єдності, що передбачає розвиток і

стимулювання творчого потенціалу учнів на константній основі), інструментом реалізації яких є відповідна дидактична модель.

Ключові слова: початкова школа, учні початкової школи, усвідомлене ставлення до навчання, компоненти усвідомленого ставлення до навчання, дидактична модель, дидактичні умови.

АННОТАЦІЯ

Майбордюк Н. Д. Дидактические условия формирования осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины. – Тернополь, 2014.

Диссертация посвящена исследованию проблемы формирования осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы.

Во введении обоснован выбор темы диссертации, её актуальность и связь с научными программами, планами, темами, сформирован научный аппарат исследования, освещен комплекс использованных в работе методов, определены научная новизна и практическая значимость работы.

В диссертации осуществлен анализ разработанности проблемы формирования осознанного отношения к обучению, определены составляющие процесса осознания и структурные компоненты (мотивационный, эмоциональный, деятельностный, творческий) осознанного отношения к обучению. Обусловлены дидактические особенности формирования осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы: мотивация учебной деятельности младших школьников, их позитивное отношение к обучению, обеспечение личностного развития каждого ученика, привлечение учащихся к творческой деятельности.

Определены показатели и критерии анализа по каждому компоненту в отдельности. Выявлены и обоснованы уровни осознанного отношения учеников начальных классов к обучению: высокий, достаточный, средний и начальный. Определение уровней осознанного отношения к обучению основывалось на выявленных показателях каждого компонента осознанного отношения к обучению у учеников начальных классов.

Научно обоснована совокупность дидактических условий формирования осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы: активизация мотивационного ресурса в стратегиях обучения; учет индивидуально-психологических особенностей учеников младшего школьного возраста в процессе адаптированного использования личностно ориентированных технологий обучения; соблюдение положений личностного и системно-деятельностного подходов в обучении на принципах интегрального единства, что предусматривает развитие и стимулирование творческого потенциала учеников на константной основе.

Построено дидактическую модель реализации дидактических условий формирования осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы, которая состоит из блоков: ориентационного, констатирующего, формирующего и аналитико-результативного.

С целью определения уровня осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы (покомпонентно) были использованы методики тестирования учащихся: уровня мотивации достижения успеха по шкале оценивания Ю. Орлова, уровня творческого мышления по модифицированным тестам Дж. Гилфорда; анкетирование учеников касательно их отношения к учебным предметам Г. Казанцевой. Также был проведен анализ продуктов учебной деятельности учеников и классных журналов.

Обеспечение положительной динамики уровней осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы способствовало использованию в учебном процессе серии уроков, построенных по принципам личностно ориентированного обучения, нестандартных уроков разных типов (урок-игра «Брейн-ринг», урок в стихотворной форме, интегрированный урок, урок-исследование, урок-соревнование, урок с использованием ИКТ), тренинговых занятий («Я смогу достичь успеха»).

Функционирование процесса формирования осознанного отношения у учеников начальной школы обеспечено применением интерактивных методов обучения (проблемно-поисковый: создание проблемной ситуации, постановка проблемного задания, проектов, обучение в сотрудничестве, обучение с использованием ИКТ), приемов технологии развития критического мышления («мозговая атака», «кубик», «круг идей», «сенкан», «ассоциативный куст», чтение с обозначениями), игровых технологий.

Экспериментальная проверка внедренной дидактической модели формирования осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы подтвердила эффективность построения учебно-воспитательного процесса с учетом предложенных дидактических условий, направленных на решение поставленной проблемы. Зафиксированные прогрессивные изменения в формировании осознанного отношения к обучению у учеников ЭГ доказывают предположение, что при условии активизации мотивационного ресурса в стратегиях обучения, построения процесса обучения по принципам личностно ориентированной технологии, развития и стимулировании творческого потенциала учеников, высокий и достаточный уровни осознанного отношения к обучению у учеников начальной школы улучшатся.

Внедрение в начальный процесс уроков по принципам личностно ориентированного обучения, нестандартных уроков разных типов, тренинговых занятий, использование во время обучения интерактивных методов обучения, методов создания чувства успеха, приёмов технологии развития критического мышления обеспечило этот процесс. В результате этой проверки было выявлено, что формирование осознанного отношения к обучению у учеников начальных классов с использованием разработанной дидактической модели прошло успешно.

Разработана программа методического практикума для учителей начальных классов и студентов педагогических вузов направления подготовки 6.010102 «Начальное образование» по теме «Формирование осознанного отношения у учеников начальной школы к учебной деятельности».

Ключевые слова: начальная школа, ученики начальной школы, осознанное отношение к обучению, компоненты осознанного отношения к обучению, дидактичная модель, дидактические условия.

ANNOTATION

Maiboroduik N. D. Didactic formation of the junior school pupils' comprehensive attitude to the process of studying. – Manuscript.

Thesis the scientific degree of the candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.09. – Theory of Teaching. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Department of education and science of Ukraine. – Ternopil, 2014.

The thesis gives the analysis of different problems connected with the formation of comprehensive attitude of the pupils to the process of studying. It outlines the structural components of this process. The work deals with different levels of educational process in junior classes.

The set of didactic conditions for formation of awareness in relation to teaching junior pupils are found, scientifically research and experimentally proved (motivation recourse activation in educational strategies; considering individual and psychological characteristics of junior students in the process of adaptive using personality oriented educational technologies; following the basis of competence and systematic active approaches to studying according to integral unity with means the development and stimulation of pupils' creative potential based on constant basis) the tool for the realization of those is the didactic model.

Key words: junior classes, pupils of junior classes, the comprehensive attitude to the process of studying, components of comprehensive attitude to the process of studying, didactic model, didactic conditions.

Підписано до друку 14.02.2014 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 02/14/3-6

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12
8 (0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.